

TEMEL BİR ÇALIŞMA STANDARDI OLARAK GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

CHILD LABOUR IN DEVELOPING COUNTRY AS A CORE LABOR STANDARD

Erdal BEŞOLUK*, Zeki PARLAK**

*Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, erdalbesoluk@hotmail.com.tr,

**Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, zekiparlak@hotmail.com,

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
<p>Gönderilme Tarihi 14.04.2022</p> <p>Revizyon Tarihi 25.04.2022</p> <p>Kabul Tarihi 06.05.2022</p> <p>Makale Kategorisi Araştırma Makalesi</p> <p>JEL Kodları J00 J01 J08</p>	<p><i>Çocuk işçiliği hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir sorun alanıdır. Tüm dünyada toplamda 160 milyon çocuk uluslararası çalışma standartlarından uzak bir şekilde istihdam edilmektedir. Çocukların emek piyasası içerisindeki varlığı hem kendileri hem de ülke ekonomileri için bazı olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunların çözümü için mücadelenin temeline baktığımızda, temel insan hakkı düşüncesinin yanında ekonomik kaygıların da var olduğunu görebilmekteyiz. Bu görüşlerin haklılığı bir yana, gelişmekte olan ülkeler açısından uygulanması ayrıca tartışmalı olan bir konudur. Bu çalışmanın amacı gelişmekte olan ülkeler açısından çocuk işçiliği taleplerinin haklılıklarını incelemek ve çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik uygulanabilecek politikaları analiz etmektir.</i></p> <p>Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk İşçiliği, Çocuk Çalışan, Çocuk İşçiliği ile Mücadele</p>

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Received 14.04.2022</p> <p>Revized 25.04.2022</p> <p>Accepted 06.05.2022</p> <p>Article Classification: Research Article</p> <p>JEL Codes J00 J01 J08</p>	<p><i>Child labour is an important problem for not only developed but also developing countries. About 160 million children are employed all over the world, violating the International Labour Standards. The existence of children in the labour market has some undesirable consequences for the children themselves and the economy of the developing countries. Considering the basis of the struggle for a reasonable solution to the child labour, the assumptions about basic human rights as well as economic concerns must be taken into consideration. Aside from the justification of these views, their implementation by the developing countries is also a controversial issue. The aim of this study is to examine the rightfulness of the demand for child labour by developing countries and investigate the policies for struggling with child labour.</i></p> <p>Keywords: Child, Child Labour, Developing Countries, Combating Child Labour</p>

Atıf (Citation): Beşoluk, E. & Parlak, Z. (2022). “Temel Bir Çalışma Standardı Olarak Gelişmekte Olan Ülkelerde Çocuk İşçiliği”, *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 5(1): 54-67

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Giriş

Çocuk istihdamı tarihin ilk dönemlerinden beri var olmasına rağmen Sanayi Devriminden itibaren modern kapitalist toplumlarda önemli bir sorun alanı olarak ortaya çıkmıştır. Sanayi Devriminin ilk yıllarında küçük yaşta çocukların çok uzun saatler kötü şartlar altında istihdam edildiği iyi bilinmektedir. İlk sanayileşen ülkelerin ekonomik gelişmelerini tamamlamalarından sonra büyük ölçüde gündemden düşen çocuk istihdamı, bu kez de katma değeri düşük emek yoğun üretimin gelişen ülkelere kayması ile birlikte tekrar dünya gündemine oturmuş bulunmaktadır. Özellikle küresel tedarik zinciri içinde çok sayıda çocuk işçi istihdam edilmektedir.

Çocuk işçiliğinin yaygın olması önemli ölçüde gelişen ülkelerde mevcut ekonomik ve sosyal problemlere atfedilmektedir. Küresel rekabet ortamında işçilik maliyetlerini düşürmek için üretimlerini geliştirmekte olan ülkelere kaydıran Çokuluslu Şirketler, onların tedarikçileri ve diğer yerli işletmelerin bitmek tükenmek bilmeyen bir çocuk emeği talebi mevcuttur. Aynı zamanda bu ülkelerde yoksul ailelerin de çocukların getireceği gelire muhtaç olmaları çocuk emeğinin süregitmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde dünyada 160 milyon çocuk aktif olarak emek piyasalarında yer almaktadır. Bu 160 milyon çocuğun 79 milyonu “ağır ve tehlikeli” olarak sınıflandırılan işlerde istihdam edilmektedir. Çocukların 5 yaşından itibaren güvenliğini ve sağlığını tehdit eden bu tür işlerde istihdam edildikleri görülmektedir. 2016 sonrasında ağır ve tehlikeli işlerde çalışan çocukların sayısı 6,5 milyon artış göstermiştir(ILO, UNICEF, 2021, s.3). Bu yüzden çocuk işçiliği ile etkin bir mücadelenin verilmesi ve bu mücadelenin süreklilik göstermesi bir gerekliliktir.

Çocuk işçiliği başta gelişen ülkeler olmak üzere tüm dünya açısından son derece olumsuz ekonomik sonuçları olduğu gibi çocuğun fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimini de sekteye uğratan bir olgudur. Henüz mecburi eğitimi tamamlamış çocukların kötü şartlarda istihdam edilmesi, onları sömürüye ve her türlü suiistimale açık hâle getirmektedir. Çocuk işçiliği genel olarak, temel bir insan hakkı ihlali olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla çocukların gelişimlerini engelleyen işlerde istihdam edilmemesi ve çocuk emeğinin istismarının engellenmesi insani bir yükümlülük olduğu gibi çocuk işçiliğiyle mücadelenin de temelini oluşturmaktadır.

Çocuk işçiliği ile mücadele WTO, UNICEF ve ILO gibi uluslararası kuruluşlar tarafından sürdürülmektedir. Bu kurumlar arasında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) bu konuda çıkardığı iki temel sözleşme ve tavsiye kararları ile ön plana çıkmaktadır. Temel çalışma standardı olarak kabul edilen bu sözleşmeler, 1973’de imzalanan 138 No’lu “Asgari Yaş Sözleşmesi” ve 1999’da imzalanan 182 No’lu “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması Sözleşmesidir”.

Bu çalışmanın amacı çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik tartışmaları ekonomik boyutlarıyla incelemektir. Bu çalışma çocuk işçiliğinin gelişen ülkelerde yoksulluk sorunu çözülmeden önlenemeyeceği ve küresel düzeydeki önlemlerin ve ticari boykotların durumu daha vahim hale getireceğini savunmaktadır. Bu çalışmada önce temel bir çalışma standardı olan çocuk işçiliği ile mücadeledeki ekonomik temelli talepler incelenecektir. Daha sonra geliştirmekte olan ülkelerin çocuk emeği açısından tutum ve konuları analiz edilecektir. Son olarak ise geliştirmekte olan ülkeler açısından çocuk işçiliği ile mücadelede bu ülkelerin ekonomik durumlarını göz önünde bulundurularak uygulanabilecek yöntemler tartışılacaktır.

1. Çocuk İşçiliği Kavramı ve Unsurları

“Çocuk emeği”, “çocuk çalışan” veya “çocuk işçi” kavramının temel belirleyicisi olarak yaş faktörü kullanılmaktadır. Bununla birlikte çocuk işçiliğinin herkes tarafından kabul gören ve kesin sınırlara sahip bir tanımı mevcut değildir. Bunun sebebi ise “çocuk” kavramının tanımlamak için kullanılan yaş aralığının ülkeler arasında farklılık göstermesidir. Ayrıca ülke içerisinde bölgelere göre de farklılıkların olması meseleyi daha da karmaşık hale getirmektedir. Bununla birlikte BM Çocuk Haklarına Sözleşmesinin 1. maddesinde “on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” ifadesi yer almaktadır (UNICEF, s.4). Buna göre 18 yaş çocukluğun sınırınıdır. Dolayısıyla genel olarak “çocuk işçi” veya “çocuk çalışan” kavramı, “18 yaşından küçük olup, kendinin veya ailesinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilmek için emek piyasalarında yer alan çocuklar” şeklinde tanımlanmaktadır (Tor, 2010, s.26).

Çocuk işçiliğinin yaş sınırı, çocuk işçiliğini tanımlamanın yanında çocukların çalışabileceği iş alanlarını belirlemek içinde kullanılmaktadır. Nitekim ILO çocuk işçiliğini yaş unsuruna ve işin mahiyetine bağlı olarak sınırlandırmıştır. ILO çocukların fiziki, ruhsal ve ahlaki gelişimini engelleyecek işlerden uzak tutulması için işin türüne göre farklı yaş aralıkları belirlemiştir. ILO'nun sınırlamasına göre, 11 yaşından küçük çocukların her türlü ekonomik faaliyette istihdam edilmesi yasaktır. Ancak 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşmesine göre “12-14 yaş arasındaki çocukların “hafif işler”de (light work) istihdamına izin verilmektedir. Benzer şekilde 15-17 yaş aralığındaki çocukların “ağır ve tehlikeli işler”de istihdamına ise izin verilmemektedir. Ayrıca Temel Çalışma Standartlarından birisi olan 182 No’lu “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması Sözleşmesi” de 18 yaşından küçük çocukların sözleşmede belirtilen kötü şartlarda çalıştırılmasını yasaklamaktadır (Cuevas, 2004, s.4).

Yaş ve işin özelliği gibi kriterlerin yanında çocuk işçiliğinin belirleyicisi olan farklı ölçütler de söz konusudur. Genellikle “ücretli istihdam, çocuk emeğini sömüren, ulusal ve uluslararası standartları ve kanunları ihlal eden, çocuklara zarar veren ve çocukların okula devamı engelleyen işleri” çocuk emeğinin unsurları olarak görmektedir (Şahin, 2012, s.104). Bu unsurlar çocuk işçiliğinin olumsuz taraflarına odaklanmaktadır. Nitekim ILO, 182 No’lu sözleşmede “çocuğun ahlaki gelişimine, sağlığına ve güvenliğine zarar veren işler” ile özel bir mücadele öngörerek, çocuk işçiliğinin olumsuz yönü ile mücadeleyi amaçlamaktadır.

2. Çalışma Standartları Açısından Çocuk Emeği

Çocuklar tarihin ilk dönemlerinden itibaren ekonomik faaliyetlerin içerisinde yer almışlardır. Ancak Sanayi Devrimi ile birlikte çocukların fabrikalarda istihdam edilmesi çocuk çalışmasını çocuk işçiliğine dönüştürmüştür. Nitekim bu dönemden sonra çocuk işçiliğine yönelik düzenlemeler de peşi sıra gelmiştir. İlk olarak 1779’da İsviçre çocukların zorunlu eğitimin bitiminden önce tekstil atölyelerinde istihdam edilmesini yasaklamıştır (Şahin, 2012, s.107-108). Daha sonra 1802 yılında İngiltere’de kabul edilen Fabrikalar Kanunu ile çocukların gece çalışması, eğitimi ve çalışma süreleri gibi konularda bir dizi önlemler alınmıştır. Bu kanun ile çocukların günlük çalışma süresi en fazla on iki saat olacak şekilde kısıtlanmıştır (Plener&Freiherr, 1873, s.1-3). 1870 yılında Avusturya’da çocuk işçiliğini düzenleyebilmek için çıraklara yönelik bir düzenleme olduğu da görülmektedir (Engerman, 2003, s.36). 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa’da çocuk işçiliği ile mücadeledeki en önemli uygulama ise zorunlu eğitim uygulamasının başlamasıdır. Bu uygulama kapsamında zorunlu eğitim süresi zaman içinde yükseltilmiş ve bu durumun çocuk işçiliği ile mücadeleye önemli katkıları olmuştur (Tokol&Alper, 2017, ss. 405-406).

Çocuk istihdamının düzenlenmesine yönelik ulusal ve uluslararası birçok girişim mevcut olmasına rağmen 20. yüzyıla kadar bu girişimler nispeten sınırlı kalmıştır (Avşar&Öğütöğulları, 2012, s.13). Çocuk işçiliği konusunda ILO bünyesinde önemli adımlar atılmış ve çocuk emeğinin istismarını ILO temel bir insan hakkı ihlali olarak görmüştür. ILO’nun çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik olarak iki temel sözleşmesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki 138 No’lu Asgari Yaş Sözleşmesidir. 1973’de imzalanan bu sözleşme, çocuğun emek piyasasına giriş yaşını zorunlu eğitimin bitiş yaşını olarak belirlemiştir. İkinci sözleşme ise 182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi”dir. 1999 yılında imzaya açılan bu sözleşme ise çocuk emeği için en kötü biçimlerdeki istihdam türleri ile etkin şekilde mücadeleyi öngörmektedir (ILO, 1998, s.6-8). Buna göre;

- “[Ç]ocukların alımı-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla çalıştırılmaları gibi kölelik veya kölelik benzeri uygulamaların bütün biçimlerini;
- Çocuğun fahişlikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Çocuğun özellikle uluslararası antlaşmalarda belirtilen uyuşturucu madde üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ve sunumunu;
- Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işler” şeklinde belirlenmektedir.

Bilindiği gibi ILO sözleşmelerinin sadece sözleşmeyi imzalayan ülkeler üzerinde hukuki bir bağlayıcılığı vardır. ILO Sözleşmeleri, sözleşmeyi imzalamayan ülkeleri bağlamadığı gibi ILO'nun herhangi bir ülkeyi bu sözleşmeleri imzalamaya zorlaması da söz konusu değildir. Ancak temel çalışma standartları bu konuda farklı bir özellik taşımaktadır. ILO'ya göre bu sözleşmeler temel bir insan hakkı olduğu için evrenseldir. 1998 yılında kabul edilen Çalışma Hayatına İlişkin Temel Haklar ve İlkeler Bildirgesi'ne (Fundamental Principles and Rights at Work) göre ülkeler, temel çalışma standartları olarak belirlenen sözleşmelere taraf olmasalar dâhi temel insan hakkı olduğu için bu standartları korumak ve geliştirmek zorundadırlar. Çalışma Hayatına İlişkin Temel Haklar ve İlkeler Bildirgesi'nde şu ifade yer almaktadır; “bütün üyeler söz konusu sözleşmeleri imzalamamış olsalar bile, bu sözleşmelerin konusu olan temel haklarla ilgili ifadeleri iyi niyetle ve anayasayla uyumlu olarak saygı göstermek, desteklemek ve gerçekleştirmek zorundadırlar. Bu zorunluluk örgüte üye olmalarından kaynaklanmaktadır” (ILO, 1998, s.6). ILO bu yol ile temel çalışma standartlarının uygulanabilirliğini arttırmayı ve bu sözleşmelerdeki meseleler ile etkin bir mücadele vermeyi amaçlamaktadır.

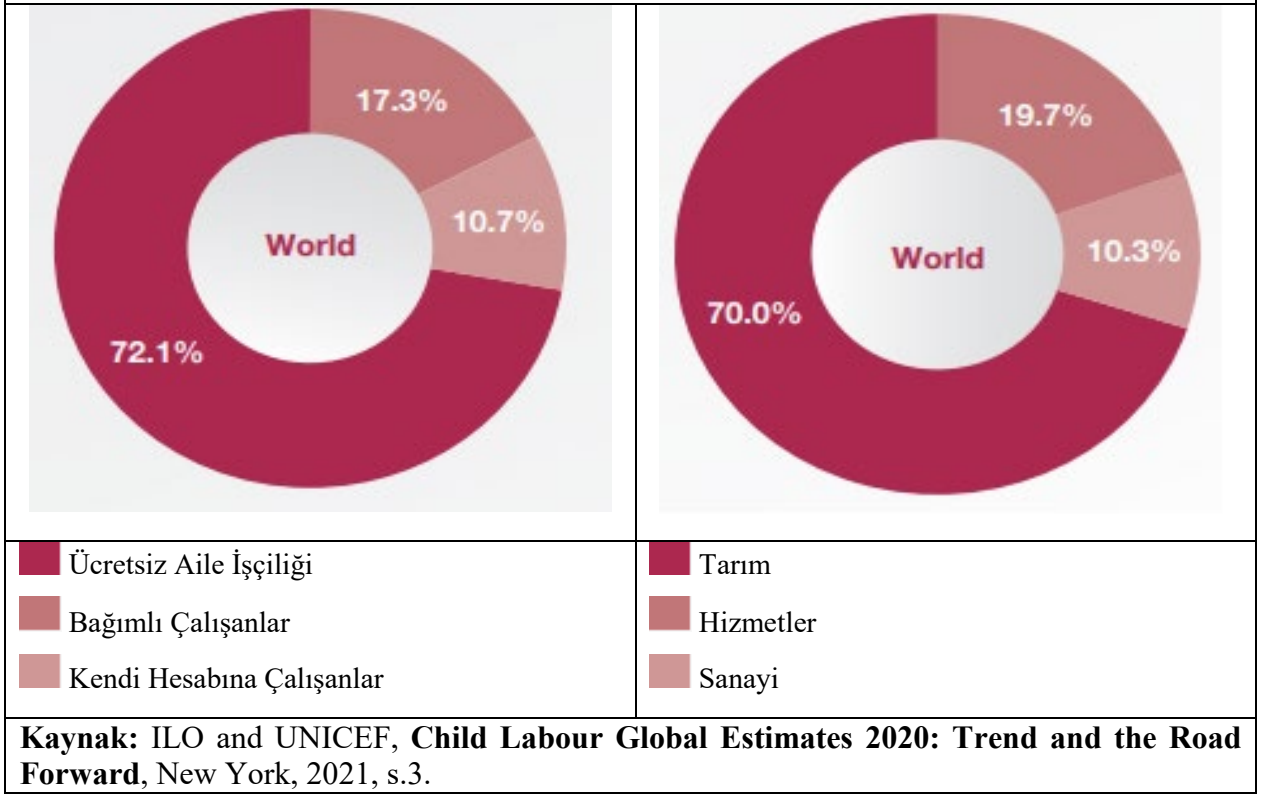
3. Dünyada Çocuk Emegi

Çocuk işçiliği gelişmiş ülkelerden ziyade gelişmekte olan ülkeler açısından daha önemli bir sorun alanıdır. ILO'ya göre alt orta ve düşük gelire sahip ülkelerdeki çocuk işçiliği bu ülkelerdeki tüm istihdamın %27,9 gibi büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bununla birlikte üst orta ve yüksek gelirli ülkelerde bu oran %7,8 seviyelerinde kalmaktadır. Yüksek gelirli ülkelere baktığımızda ise bu oran %1,2'lere kadar gerilemektedir (ILO, 2017a, s.32). Çocuk işçiliğine ile mücadele temel bir çalışma standardı olarak belirlenmesine rağmen tüm dünyada 160 milyon çocuk hâlâ aktif olarak emek piyasası içerisinde yer almaktadır. Bu oran dünyadaki tüm çocukların %10'nuna tekabül etmektedir. Ayrıca ILO'ya göre bu çocuklardan “ağır ve tehlikeli” olarak nitelendirilen işlerde çalışanların sayısı 73 milyona ulaşmaktadır. Bu çocukların % 70'i (98 milyonu) tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Bu durumun nedeni olarak ücretsiz aile işçiliği gösterilmektedir (ILO, 2019a, s.43). Çocuk işçiliğinin ekonomik bölgelere, yaşa, cinsiyete ve sektörlere göre dağılımı Tablo 1'de gösterilmektedir.

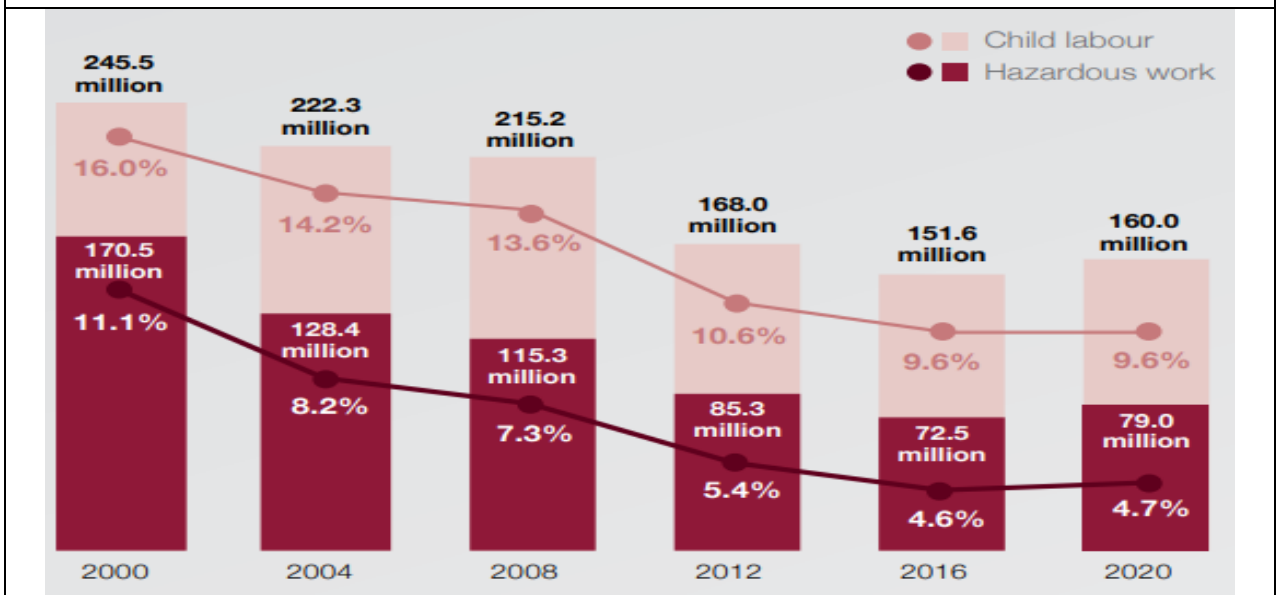
Tablo 1: 2017 Yılı Çocuk İşçiliğinin Genel Durumu

		Tarım (%)	Sanayi (%)	Servis (%)	Toplam (%)
Dünya		70	10,3	19,7	100
Bölgeler	-Afrika	85,1	3,7	11,2	100
	-Arap Ülkeleri	60,3	12,4	27,4	100
	-Kıta Amerika'sı	51,5	13,2	35,3	100
	-Asya ve Pasifik	57,5	21,4	21,1	100
	-Avrupa ve Orta Asya	76,7	13,7	13,6	100
Cinsiyet	Erkek	71,5	12,4	16,1	100
	Kız	70,3	11,1	18,6	100
Yaş Aralığı	5-14	78,0	7,4	14,5	100
	15-17	49,3	25,6	25,1	100
Kaynak: ILO, “Global Estimates of Child Labour: Results and Trends 2012-2016”, Geneva, 2017, s.34.					

Tablo 1'de görüldüğü üzere çocukların en fazla istihdam edildiği alan tarım sektördür. Tarım sektöründeki istihdamın %72,1'ini “ücretsiz aile işçiliği” oluşturmaktadır. Öte yandan bu çocukların 54 milyonu hizmetler sektöründe ve 12 milyonu sanayi sektöründe istihdam edilmektedir.

Grafik 1: Çocuk İşçiliğinin Statülere ve Sektörlere Göre Dağılımı

Dünyadaki çocuk işçiliği sayıları kabul edilemeyecek bir seviyede olmasına rağmen çocuk istihdamı yıllara göre önemli bir düşüş eğilimi de göstermektedir. 2000 yılındaki toplam çocuk istihdamı 246 milyon iken bu oran 3/1 civarı bir düşüş ile 160 milyona kadar gerilemiştir. Erkek çocuklarının istihdam içindeki oranı 2000 yılına göre %25’lik bir düşüş göstermişken, bu oran kız çocuklarında ise % 40 civarındadır (ILO, 2017b). Grafik 2’de çocuk işçiliğinin 2000 sonrasındaki genel düşüş trendi gösterilmektedir.

Grafik 2: 2000 Sonrası Çocuk İşçiliğinin Genel Durumu

Grafik 2’de görüldüğü üzere çocuk istihdamının düşüşüne rağmen çocuk işçiliği hem ekonomik hem de insan hakları temelli önemli bir sorun alanı olmaya devam etmektedir. 160 milyon çocuğun 79 milyonu ağır ve tehlikeli işlerde istihdam edilmeye devam etmektedir. Bu nedenden dolayı çocuk işçiliği ile kararlı bir mücadelenin uygun araçlar yardımı ile verilmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu amaçla çocuk işçiliği taleplerinin ekonomik gerekçelerini analiz etmek gerekmektedir.

4. İktisadi Etkileri Açısından Çocuk Emegi: Çocuk İşçiliğinin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Etkisi

4.1. Gelişmekte Olan Ülkeler

Çocuk işçiliğinin ekonomik olarak ilk etkisi hane halkı gelirlerine yöneliktir. Çocuk işçiliğini ortaya çıkartan ve körükleyen temel etken yoksulluktur. Fields “Ailelerinin finansal durumu elverdiği ölçüde çocuklar uzun süreler ile çalışmama hakkına sahiptir” demektedir (Stern, 1998, s.3). Çünkü hane halkı gelirlerinin yeterli olmayan yoksul aileler açısından çocuk işçiliği bir seçimden ziyade zorunluluktur. Hane halkı gelirleri ile doğrudan ilişkili olan çocuk işçiliğinin ayrıca hane halkı geliri üstüne hem uzun hem de kısa vadeli etkileri de söz konusudur. Kısa vadeli olarak bakıldığında, çocuk işçiliğinin yoksul ailelerin gelirlerine oldukça önemli bir katkıya sahip olduğu görülmektedir. Örneğin 1999 yılında Bolivya’da yapılan bir araştırmaya göre çocuk işçiliği aile gelirlerini %21 oranında arttırmaktadır. Hindistan’ın farklı şehirlerinde yapılan bazı araştırmaların sonuçlarına göre ise çocuk işçiliğinin aile gelirlerine olan etkisi yine %10-%20 arasındadır (Galli, 2001, s.2). Çocuk işçiliğinin aile gelirlerine olan katkısını göz önünde bulundurduğumuzda, çocuğun istihdam alanının tehlikeli veya güvenli, formel veya enformel olup olmaması ikinci planda kalmaktadır. Öte yandan çocuk işçiliğinin kısa vadede aile gelirlerine katkısı pozitif olmasına rağmen bazı düşünürler uzun dönemdeki etkisinin tam tersi şekilde gerçekleştiğini ifade etmektedir. 1950 yılında Theodore Schultz, Jakop Mincer ve Gary Becker tarafından geliştirilen Beşeri Sermaye Teorisi’ne göre eğitim uzun dönemde hem verimlilik hem de gelir üzerinde doğrudan etkilidir. Çünkü uzun dönemde hem eğitim maliyetleri iskonto olacak hem de artan vasıf düzeyine bağlı olarak çocukların gelecekte elde edeceği ücret artış gösterecektir (Biçerli, 2019, s. 254-265). Nitekim yapılan araştırmalar da benzer sonuçlara ulaşmaktadır. (Eyiusta, İlhan, 2015, s.179). Ancak çocukların oldukça küçük yaşlarda emek piyasası içerisinde yer alması eğitim imkânlarından yeterince faydalanamamasına neden olmaktadır. Nitekim benzer bir vurgu yapan ILO’ya göre de çocukların emek piyasasında yer alması gelecekteki muhtemel gelirlerden feragat etmek anlamına gelmektedir (OECD, 2000, s.32).

Çocuk işçiliğinin hane halkı gelirin yanında gelir dağılımı üzerinde de kısa ve orta vadeli olarak bazı ekonomik etkileri söz konusudur. Çocuk işçiliği ailenin gelirlerini kısa vadede yükselttiği, hatta bazı durumlarda çocuğun geliri ailenin tek gelir kaynağı olduğu için yoksul aileler açısından gelir dağılımının daha adaletli olmasına olanak tanımaktadır. Bu açıdan ele aldığımızda çocuk işçiliğinin kısa vadede gelir adaletine olumlu bir etki ettiği savunulmaktadır (Bequele, Boyden, 1988, s.54). Uzun vadede ise çocuk istihdamı doğurganlık oranlarını arttırmanın yanında eğitim oranlarını da düşürmektedir. Bazı yazarlar tarafından bu durumun uzun vadede çocuk işçiliğinin yaygın olduğu ülkeler için daha fazla çocuk işçiliği sorununu doğuracağı savunulmaktadır. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerdeki nispeten daha az olan vasıflı işgücü daha fazla gelir elde edecek ve gelir dağılımı olumsuz olarak etkilenecektir (Galli, 2001, s.9). Ayrıca çocuk işçiliği uzun dönemde, ücretler rijit değil ise ücretleri aşağıya doğru çekebilecek, rijit ise yükselmesi önünde bir engel teşkil edebilecektir. Bu durum yetişkin işgücünün elde edeceği ücretin uzun dönemde azalmasına neden olacağı için gelir dağılımını daha adaletsiz bir hâle getirebilecektir (Galli, 2001, s.19).

Çocuk işçiliğinin gelişmekte olan ülkelerin uzun dönemde ekonomik gelişmelerini yavaşlattığı da ifade edilmektedir. Bu görüşlere göre çocukların erken yaşlarda emek piyasasına katılması, hayatlarının geri kalan kısmında gereken tecrübeyi ve vasfı kazanamamasına neden olmaktadır (Berigel, Eroğlu, 2019, s.43). Bu yüzden çocuk işçiliği bir ülkenin sahip olduğu beşeri sermayenin etkin olarak kullanımını engelleyerek uzun dönemde ekonomik gelişme üzerinde olumsuz bir etki ortaya çıkartmaktadır. ILO’ya göre çocuk işçiliği yoksulluk ile doğrudan ilişkilidir ve çalışan çocuklar eğitim imkânlarından yeterince faydalanmadığı için bu yoksulluk durumu diğer nesillere de

aktarılmaktadır (ILO, 2019a, s.42). Çocuk işçiliğinin gelişmekte olan ülkelere yönelik diğer bir ekonomik etkisi ise, çocuk işçiliğinin yatırım eğilimi üstündeki belirleyici rolüdür. Ekonomik bir zorunluluk olarak çocuk istihdamının artmasının gelişmekte olan ülkelerdeki eğitime ve vasıflı işgücüne yönelik olan yatırımların azalmasına neden olacağı ifade edilmektedir. Bu durum hem çocuk istihdamını arttıracak hem de çocuk işçiliği ile mücadeledeki geleceğe dönük hedeflerin başarısız olmasına neden olacaktır (Chaudhary, 2014, s.73).

4.2. Gelişmiş Ülkeler

Gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk işçiliğinin küresel ticaret üstünden gelişmiş ülkeleri tehdit ettiği savunulmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk işçiliği ile üretilen katma değeri düşük ürünlerin, gelişmiş ülkelerin iç pazarlarına girişi bazı görüşlere göre haksız bir ticari rekabet ortamı oluşturmaktadır (Bhagwati, 1994, s.240). Bu haksız rekabetin gelişmiş ülkelerdeki emek yoğun sektörlerde ücretler, işsizlik ve istihdam üstünde bazı olumsuz etkilere sahip olduğu ifade edilmektedir (Akorsu, 2010, s.16). ILO araştırmasına göre çocuk işçiliğinin küresel tedarik zinciri içerisindeki ağırlığı bölgelere göre farklılıklar göstermesine rağmen tedarik zincirinde yaşanan insan hakkı ihlallerinden dolayı bu sorun ile etkin bir şekilde mücadele edilmelidir (ILO, 2019b). Aksini savunan bazı yazarlara göre ise çocuk işçiliğinin gelişmiş ülkelere olan etkileri sanıldığından çok daha düşüktür. Örneğin Basu çocuk işçiliğinin gelişmekte olan ülkeler tarafından gelişmiş ülkelere karşı bir rekabet avantajı olarak kullanıldığı tezine karşı çıkmaktadır. Çünkü gelişmiş ülkelerin ihracat performansları gelişmekte olan ülkelere göre oldukça iyidir. Ayrıca çocuk işçiliğinin gelişmiş ülkelerin emek piyasalarına yönelik bir baskı oluşturarak bu ülkelerde işsizliği yükselttiğine yönelik bir delil de bulunmamaktadır. Ek olarak, Basu'ya göre çocuk işçiliği ile üretim yapan sektörlerin ihracat potansiyeli de oldukça kötü durumdadır (Basu, 2011, ss.115-123). Bu aşamada çocuk işçiliğinin küresel ticaret aracılığı ile gelişmiş ülkelere yönelik haksız bir rekabet oluşturup oluşturmadığını incelemek gerekmektedir. Çünkü bu sonuç küresel ticaret temelli çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik görüşleri daha meşru bir temele oturtacağı için ayrıca önemlidir. Tablo 2'de emek yoğun üretim yapan sektörler açısından en çok ticari kazanç sağlayan ülkeler gösterilmiştir.

Tablo 2: 2018 Yılı Ülkelere ve Sektörlere Göre İhracat Verileri (Bin Dolar)

(Tüm Ürünler)		Tarımsal Ürünler		Ayakkabı Endüstrisi		Tekstik ve Hazır Giyim	
ABD	2.787.745.305	Çin	65.017.309	ABD	26.435.618	ABD	104.685.576
Çin	1.925.451.962	ABD	50.882.963	Almanya	13.071.658	Almanya	51.302.183
Almanya	1.183.472.388	Almanya	37.719.262	Fransa	8.418.237	Japonya	32.405.480
Hong Kong	702.937.865	Hollanda	27.685.534	Birleşik Krallık	7.758.025	Çin	31.755.899
Japonya	657.990.989	Japonya	19.978.910	İtalya	7.252.952	Birleşik Krallık	30.127.219
Birleşik Krallık	650.900.931	Fransa	19.231.493	İsviçre	6.489.516	Fransa	28.853.300
Fransa	645.644.053	Birleşik Krallık	17.475.844	Hollanda	5.506.043	Vietnam	28.432.656
Hollanda	630.627.679	İtalya	16.391.529	Japonya	4.975.986	İtalya	24.924.100
Kanada	496.949.079	İspanya	15.356.111	Rusya	4.774.881	İspanya	22.792.154
G. Kore	487.388.966	Hindistan	14.829.084	İspanya	4.237.767	Hong Kong	20.473.870
Kaynak: Products Exports by country US\$000 2018 WITS Data (worldbank.org)(27.06.2021)							

Tabloyu incelediğimizde gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere göre çok daha iyi bir ihracat performansının olduğunu görebilmekteyiz. Tarım ürünleri, ayakkabı üretimi ve tekstil ve hazır giyim gibi emek yoğun üretim yapan alanlarda da benzer bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Çocuk işçilerin yoğun olarak tarım sektöründe istihdam edildiği bilinmektedir. Ancak Tablo 2'de gösterildiği üzere tarımsal ürünlerde Çin ve Hindistan dışında listeye girebilen başka bir gelişmekte olan ülke mevcut değildir. Emek yoğun sektörlerde gelişmiş ülkelerin ihracat performanslarının iyi olmasının yanında

çocuk işçiliğinin tarım dışı sektörlerdeki payının düşük olması, çocuk işçiliğinin küresel ticarete etkisini düşüren diğer bir göstergedir. Ek olarak gelişmekte olan ülkelerdeki ihracata yönelik üretim yapan sektörlerde çalışma standartları ihracata yönelik olmayan sektörlerle göre çok daha iyi olduğu da ifade edilmektedir (Parlak, 2004, s.67).

5. Gelişmekte Olan Ülkelerde Çocuk İşçiliği İle Mücadele

Çocuk işçiliği ile mücadele çok boyutlu, çelişkili ve zor bir süreçtir. Mesele çalışan çocukların çalışmalarının engellenmesi ve eğitim hayatına dönmesinden ibaret değildir. Çocuk işçiliği konusunda farklı bakış açıları mevcut olsa da çözüm aşamasının ülkelerin ekonomik imkânlarından ayrı düşünülmemeyeceği ifade edilmektedir. Nitekim çocuk işçiliğine yönelik uygulamaların gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul ailelerin hane gelirlerine bağımlı olduğu görülmektedir. Konuyu bu açıdan ele aldığımızda, çocuk işçiliğinin yasaklanması yoksul ailelerin hayatlarını idame ettirecek gelirden mahrum kalması anlamına gelmektedir. Freeman'ın "kötü şartlarda çalışmaları, aç kalmalarından daha iyidir" ifadesi bu durumu tam olarak özetlemektedir (Gloub, 1977, s.23). Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk işçiliği ile mücadele politikalarının gelişmekte olan ülkelerin ekonomik durumlarını göz önünde bulundurması bir gerekliliktir.

Geçmişte çocuk işçiliği ile mücadelede gelişmekte olan ülkelerin ekonomik gücünü dikkate almayan girişim ve uygulamaların yetersiz kaldığı görülmektedir. Örneğin ABD 1993 yılında Bangladeş'te çocuk işçiliği ile mücadele edebilmek için bu ülkeye yönelik bazı ticari yaptırımlar uygulamıştır. Bu yaptırımlar dönemin Bangladeş'inin ekonomik durumunu dikkate almadığından çocuk emeğini azaltmak bir yana daha kötü bir hâl almasına neden olmuştur. ABD'nin yaptırımlarından çekinen Bangladeş'teki hazır giyim işletmeleri 16 yaşından ufak olan çocukların istihdam alanlarını kısıtlayarak bu çocukları işten çıkarmıştır. Bu konu üzerine araştırma yapan Financial Times yazarı J. Seabrok, Bangladeş'teki istihdam alanlarının yetersiz olmasından dolayı işten çıkarılan çocukların insan onuruna yakışmayan alanlarda istihdam edildiği sonucuna ulaşmıştır. Özellikle kız çocukları yetersiz istihdam imkânlarından dolayı hayat kadınlığı benzeri alanlardan para kazanmak zorunda kalmışlardır (Parlak, 2004, ss.75-76). Bu örnekte de görüldüğü üzere çocuk işçiliği yoksul toplumlar açısından bir seçim olmanın çok daha ötesindeki bir olgudur. Başka bir örnek üzerinden konuyu ele alırsak, Columbia Üniversitesi profesörü olan Bhagwati çocuk işçiliği ile ilgili olan ABD standartlarının Meksika'da faaliyet gösteren ABD şirketlerinde uygulanmasını teklif etmiştir. Bhagwati'ye göre ABD şirketlerinin çocuk işçiliğine yönelik uygulamaları, diğer şirketleri benzer adımları atması için baskılayacak ve çocuk istihdamında bir iyileşme görülebilecektir. Ancak Fields bu varsayımları irdeleyerek hedeflenen amaçların sanıldığı kadar rasyonel olmadığını vurgulamaktadır. Fields'e göre Meksika'da çalışan çocuklar hane halkı geliri için hayati bir katkıya sahiptir. Bu çocukların istihdamdan uzaklaştırılması Fields'e göre gayri insani bir durumdur. Ayrıca Fields bu varsayımları Doğrudan Yabancı Yatırım üzerinden de incelemiştir. Buna göre çocuk işçiliğinin sonlandırılması veya çalışma şartlarının iyileştirilmesi durumunda Meksika'da emek maliyetinde bir artış yaşanması oldukça muhtemeldir. Bu durumda sermayenin hala bu alanlarda kalıp kalmayacağı da Fields'e göre ayrıca tartışılmalı diğer bir meseledir (Field, 1998, s.15). Bu örneklerden de görüldüğü üzere çocuk işçiliği ile ilgili uygulamaların veya taleplerin temeli ister ekonomik ister insan hakları olsun, çözüm aşaması gelişen ülkelerin ekonomik imkânlarından doğrudan etkilenmektedir.

5.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Çocuk İşçiliği İle Mücadelede Uygulanabilecek Yöntemler

Çocuk işçiliği gelişmiş ülkelerden çok gelişmekte olan ülkeleri ilgilendiren ekonomik bir mesele görünümüne sahiptir. Bu sebeple çocuk işçiliğinin çözümü büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerin ekonomik durumlarına bağlıdır. Çocuk işçiliği ile mücadeleyi amaçlayan politikaların bu durumu göz önünde bulundurularak belirlenmesi daha etkili çözümlerin üretilebilmesi için gereklidir. Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde, literatürdeki çocuk işçiliği ile mücadelede ülkelerin ekonomik durumlarını göz önünde bulundurarak kullanılabilir araç ve yöntemler tartışılacaktır.

-Gelir Dağılımı: Gelir dağılımının daha adil bir hâle getirilmesi düşük gelirli hanelerin gelir dağılımından daha fazla pay almasına imkân tanıyacağı için çocuk istihdamını azaltacaktır. Ancak bu durum Swinnerton ve Rogers'e göre gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklı sonuçlar

gösterebilmektedir. Çünkü bu ülkeler arasında üretim verimliliği konusunda önemli farklılıklar görülmektedir. Üretim verimliliğinin yüksek olduğu ülkeler için gelir dağılımını adaletli hale getirecek politikalar, istenilen sonuçların gerçekleştirilmesine imkân verecektir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde üretim verimliliği düşük olduğu için gelir dağılımına bağlı olarak uygulanacak politikaların çocuk işçiliğini daha da arttırması mümkündür. Bu konuda yapılan araştırmalar, üretim verimliliğinin düşük olması halinde düşük gelirli hanelerin gelirleri artarken orta gelirli hanelerin gelirlerinin düştüğünü göstermektedir. Bu durum ise düşük gelirli hanelerdeki çocuk işçiliğini sona erdirmeden, orta gelirli ailelerin çocuklarını çalıştırmak zorunda bırakabileceği için gelişmekte olan ülkelerde çocuk işçiliği artış gösterebilecektir (Swinerton, Rogers, 1999, ss.1382-1385). Bu konuya farklı bir açıdan bakan kimi yazarlar gelir dağılımı, çocuk işçiliği ve yoksulluk arasındaki ilişkinin çok güçlü olmadığını ileri sürmektedir. Buna göre çocukların çalıştırılmasının nedeni gelir yetersizliği değil çocuk işçiliği maliyetinin düşük olmasıdır. Başka bir ifade ile çocuk işçiliğinin nedeni daha ucuz olduğu için çocukları çalıştırmayı daha rasyonel bulan işverenlerdir. Bu yazarlara göre çocuk işçiliği için gelir dağılımını daha adaletli hale getirecek politikalar bir gerekliliktir. Ancak çocuk işçiliği ve gelir dağılımı arasındaki bu zayıf ilişki göz önünde bulundurulduğunda, en azından çocukların ağır ve tehlikeli işlerden uzak tutulması için uzun vadeli ekonomik göstergeleri beklememek gerekmektedir (Tuncan, 2000, s.244).

-Kadın İstihdamı: Çocuk işçiliği ile mücadele hane halkı gelirlerinden doğrudan etkilendiğinden dolayı çocuk işçiliğini engellemeye yönelik destekleyici politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuk işçiliğini engellemenin en etkili yollarından biri annenin emek piyasasına etkin olarak katılımının sağlanmasıdır. Bu yaklaşımın etkin olabilmesi için kadın istihdamını teşvik politikalarının yanında kadın emeği ücretlerinin yükseltilmesi de gerekmektedir. Zira çocuğun emek piyasasından çıkarılması ile ortaya çıkacak hanenin gelir kaybını telafi etmenin en kolay yolu budur (Ladbury, Gibbons, 2000, ss.4-5). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki kadın istihdam oranlarına baktığımızda, gelişmiş ülkelerdeki kadın istihdam oranları çok daha yüksektir. Eğer çocuk işçiliği ülkelerin ekonomik gelişmelerine bağlı olarak azalacak ise kadın işgücünün istihdamdaki yerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü kadın emeği ve ekonomik gelişme arasında doğrudan bir bağ mevcuttur (Mehra, 1977, ss.148).

-Gelir Transferi Politikaları: Çocukları emek piyasasından okula yönlendirebilmek için eğitim masraflarının azaltılması ve gerekli altyapı yatırımlarının yapılması gerekmektedir. Bu aşamada bazı yazarlar aileye yönelik gelir transferi politikalarının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Bangladeş, Meksika ve Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelerde uygulanan destekleyici gelir transferi politikalarının çocuk işçiliğinin azaltılması için olumlu katkıları olduğu görülmektedir (Edmonds, Pavcnik, 2005, s.218). Örneğin Meksika'da çocukların eğitim hayatına dönebilmesi için Progresada adlı bir gelir transferi programı başlatılmıştır. Bu program kapsamında çocuklarını düzenli olarak okula gönderen ailelere para transferi yapılmıştır. Gelir transferinin çocukların sınıf düzeyine bağlı olarak zaman içerisinde artması da planlanmıştır. Bu program kapsamında ek olarak, kız çocuklarının eğitime katılım düzeyini arttırabilmek için ortaokula giden kız öğrencilere erkeklere göre daha fazla gelir transferi sağlanmıştır. Nitekim bu programın sonuçlarına göre hem kız hem de erkek çocuklarının okullaşma oranında önemli bir ilerleme sağlandığı görülmüştür. Ayrıca özellikle ortaokula giden kız çocuklarının okullaşma oranında ciddi bir gelişme yaşanmıştır. Program liseye giden çocukları sisteme dâhil etmemesine rağmen programın sonuçları ortaokul mezunu olan çocukların en az 0,7 yıl daha eğitim hayatına devam edeceğini göstermektedir (Betcherman, Fares ve Prouty, 2004, s.24). Bir başka örnekte Dünya Bankası Brezilya'da PETI (Child Labor Eradication Program) isimli bir programı uygulamaya koymuştur. Bu program çocuk işçiliğinin en kötü formları ile mücadeleye yöneliktir. Bu kapsamda 7-14 yaş aralığındaki çocukların istihdamının sonlandırılması ve bu çocukların ailelerine gelir transferi yapılması planlanmıştır. Meksika hükümeti bu program kapsamında 1996 yılında Mato Grosso eyaletindeki kömür madenlerinde çalışan çocuklar için pilot bir uygulamayı hayata geçirmiştir. Ayrıca bu pilot programlar 1997 yılında şeker kamışı ekiminde çalışan çocuklara yönelik olarak Pernambuco eyaletinde ve 1999 yılında Bahia eyaletinin Sisal bölgesinde de uygulamaya konulmuştur. Bu programların 1999 yılının sonuna kadar 8 eyalete ve 166 belediyeyi kapsayacak şekilde genişletildiği görülmektedir. Bu kapsamda

Brezilya'da çalışan çocukların neredeyse %10'u olan 131.000 çocuğa yardım sağlanmıştır. Bu yardımların sonuçlarını araştıran bazı yazarlar, 1996-1997 yılları arasında çocuk işçiliğinin sonlandırılması ve çocukların eğitim hayatına yönlendirilmesi hedefinde belirgin bir başarı yakalandığı sonucuna ulaşmıştır (Cardoso&Souza, 2004, s.10-11).

-Tüketici Tepkileri: Çocuk emeği ile mücadeledeki diğer bir yöntem olarak ise tüketicilerin bu konuda bilinçlendirilmeleri ve çocuk emeği ile üretilen ürünlere karşı daha duyarlı hâle getirilmeleri gösterilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler üzerinden konuya baktığımızda, tüketicilerin çocuk emeği ile mücadele konusunda yeterince bilinçlendirilmediği görülmektedir. Öte yandan gelişmiş ülkelerde bu konuya yönelik tepkiler daha geniş kesimler tarafından savunulmaktadır. Tüketici tepkilerini savunan bazı yazarlar bu tepkilerin gelişmekte olan ülkelerdeki bol ve ucuz olan çocuk iş gücünün Çokuluslu Şirketler (ÇUŞ) tarafından sömürülmesini engelleyebileceğini ifade edilmektedir. Bu tür tepkilerinin çocuk işçiliği konusunda ÇUŞ'ları ne derece engelleyip engelleyemeyeceği oldukça tartışmalı olmakla birlikte olumlu bir katkı sağladığı bilinmektedir. Bu yüzden gelişmiş ülkelerdeki sivil toplum örgütlerinin ve sendikaların gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk işçiliği ile mücadele konusunda daha hassas davranmaları gerektiği ifade edilmektedir. Geçmişte bu örgütlenmelerin büyük ölçekli tüketici boykotları için gerekli zemini oluşturabildikleri görülmektedir (Addo, 2015, s.79). Bu örgütlenmelerin Bruma'daki çocuk emeği ile mücadele sürecinde çözüme önemli katkıları olduğu ileri sürülmektedir (Tsogas, 1998, ss.27-28). Ayrıca böyle bir örgütlenme olan Ulusal Çalışma Komitesi benzer bir çalışmayı Honduras'taki çocuk işçiliğini engelleyebilmek için başlatmıştır. Bir TV programının isminin Honduras'taki çocuk emeği ile üretilen bir ürünün adı ile aynı olması, bu TV programına yönelik tepkilerinin yükselmesine neden olmuştur. Bu tepkiler sonucunda TV programı hatalı olduğunu ve Honduras'taki çocuk işçiliği ile mücadele edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Parlak, 2004, s.79). Uygulamada benzer tepkilerin başarılı olduğuna yönelik birçok örnek mevcuttur. Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve artan sosyal medya kullanımı, çocuk emeği ile mücadele konusunda sivil toplum örgütlerinin ve sendikaların elini her geçen gün daha da güçlendirmektedir. Öte yandan uluslararası alandan gelen tüketici tepkilerinin ihracata yönelik sektörlerde etkili olabileceği için sınırlı bir katkı sağlayacağı da savunulmaktadır. Bu tepkilerin ihracata yönelik üretim yapan özellikle gıda ve hazır giyim gibi sektörlerde çalışan çocukların çalışma şartları için olumlu bir etki oluşturması mümkündür. Ne var ki doğrudan tüketime yönelik olarak üretim yapmayan hammadde ve ara mal üreten işletmeler açısından tüketici boykotları bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü günümüzde ÇUŞ'ların küresel tedarik zinciri içerisinde farklı ülkelerde faaliyette bulunan birçok firma yer almaktadır. Bu bakımdan ticari bir ürünün piyasaya sürülene kadarki süreçte çocuk emeğine yönelik bir ihlalin olup olmadığını belirleyebilmek tüketiciler açısından neredeyse imkânsız bir durumdur. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin emek yoğun sektörlerdeki ihracat performanslarının yetersiz olması bu tür tepkilerin başarılı olmayacağı anlamına da gelmektedir (Parlak, 2004, s.82). Bu sebeple çocuk emeğinin yaygın olarak görüldüğü gelişmekte olan ülkelerde yapılacak tüketici eylemleri ayrı bir önem taşımaktadır.

-Sendikalar: Çocuk işçiliği ile mücadelede gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren sendikalar özel önem arz etmektedir. Sendikalar, çocuk işçiliği ile mücadelede seminer, kampanya ve işyerindeki çeşitli etkinlikler ile çocuk işçiliğine yönelik farkındalığı arttırması için çaba harcamalıdır. Ayrıca hükümetlere gereken hukuki düzenlemeleri yapması için baskı oluşturması, uluslararası düzenlemelerin uygulanıp uygulanmadığının takipçisi olması, çocukların eğitim imkânlarının arttırılmasına doğrudan destek vermesi ve dolaylı olarak yetişkin işgücünün istihdam alanlarının desteklenmesi ve yetişkin işgücüne yönelik minimum ücrete etki etmesi gerekmektedir. Ek olarak sendikaların özellikle tarım, madencilik, hazır giyim ve enformel sektör içerisinde yer alan çocuklar için mücadele programları oluşturmasının ve araştırmalar yapmasının çocuk işçiliği ile mücadeleye önemli katkıları olacaktır (Huybrechts, Develtere, 2006, s.9). Gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren ve kendi ülkesinin ekonomik durumu hakkında yeterli bilgiye sahip olan sendikaların uygulayacağı politikalar, ulus üstü bir müdahaleye göre daha başarılı sonuçlar üretebilecektir.

-Kamu Kurumları: Hükümetler ve ilgili kurumların çocukların emek piyasasından çıkarılması durumunda ailenin gelir kaybı yaşamaması için alternatif politikalar üretmesi de gerekmektedir.

Örneğin Türkiye’de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu çok sayıda ilde çocuk istihdamı ile mücadeleyi amaçlayan bir projeyi hayata geçirmiştir. Bu proje kapsamında eğitim hayatına yönlendirilen çocukların ailelerinin gelir kaybı yaşamaması için mesleki eğitim programlarına ve gelir getiren etkinliklere katılımı sağlanmıştır. Bir başka örnekte ÇSGB İş Teftiş Kurulu Ankara, İzmir ve Bursa’daki mobilya sektöründe istihdam edilen 2.500 çocuğun eğitim hayatına dönmeleri için bir uygulama başlatmıştır. Bu kapsamda istihdamdan çekilen çocukların giyim ve kırtasiye masrafları gibi bazı eğitim masraflarının karşılanması (Avşar&Öğütöğulları, 2011, ss.36-37). Çocuk işçiliği ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi göz önünde bulunduran diğer bir uygulama olarak sosyal yardım ve sosyal destek sistemleri gösterilmektedir. Bu kapsamda çocuğun eğitim masraflarının karşılanabilmesi açısından parasız yatılı okulların yanında hane gelirini destekleyen sosyal yardım uygulamalarının da yaygınlaştırılması gerekmektedir. ILO araştırmaları bu tür hane gelirini destekleyici politikaların bazı eksik yönleri olmakla beraber uygulamada başarılı sonuçlar ürettiğini göstermektedir (Çöpöğlü, 2018, s.680).

6. Sonuç

Çocuk işçiliği ile mücadelenin arka planında hem ekonomik hem de insani düşünceler ve talepler yer almaktadır. Çocuk istihdamı çocukların fiziksel, ahlaki ve zihinsel gelişimlerini olumsuz olarak etkilemekte ve çocukların suiistimal edilebilmesine neden olabilmektedir. Her çocuğun ekonomik kaygılardan uzak bir şekilde büyüebilmesi ve eğitim fırsatlarından yeterince faydalanabilmesi temel bir insan hakkıdır. Bu sebeple çocuk işçiliği ile mücadeledeki insan hakları temelli görüşlerin tezleri oldukça ikna edicidir. Ancak bu haklılık çocuk işçiliğinin uygulamada sona erdirilebilmesi açısından yeterli değildir. Çünkü bu mücadele geliştirmekte olan ülkelerin sahip olduğu ekonomik imkânlar ile doğrudan ilişkili bir süreçtir. Nitekim çocuk işçiliği ile mücadelede konunun ekonomik boyutunu göz ardı eden uygulamaların geçmişte birçok kez başarısız olduğu görülmektedir.

Çocuk işçiliğinin ekonomik boyutuna bakıldığında, ekonomik sebepler çocuk işçiliğinin hem nedeni hem de sonucudur. Yoksul toplumlardaki ailelerin hayatlarını idame ettirebilmeleri açısından çocuk emeği hayati bir öneme sahiptir. Bu durumun çocuk işçiliği ile mücadelenin karşısındaki en önemli sorun alanını olduğu görülmektedir. Çocuk işçiliğinin ekonomik sonuçlarına baktığımızda, bu sorunun küresel ticaret aracılığı ile gelişmiş ekonomilerdeki emek yoğun sektörlerle yönelik bazı istenmeyen etkilere sahip olduğu ifade edilmektedir. Gelişmiş ülkelere göre çocuk emeğinin yoğun kullanımı küresel ticaretteki adil rekabet ortamını bozmaktadır. Bu tür etkilerden dolayı, gelişmiş ülkelerin çocuk işçiliği ile mücadelede geliştirmekte olan ülkelerin daha aktif çözümler üretmesi için önemli talepleri mevcuttur. Bu taleplere karşı çıkanlar, bu tür taleplerin korumacılık fikrinin bir tezahürü olduğunu iddia etmektedir. Çünkü bu yazarlara göre çocuk işçiliğinin uluslararası ticaret içerisindeki payı zannedilenden çok daha düşüktür. Nitekim gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere göre ihracat performansları çok daha iyidir. Küresel tedarik zinciri içerisinde en fazla katkıya sahip olduğu ifade edilen emek yoğun sektörler açısından da benzer sonuçlar söz konusudur. Çocuk işçiliği ile üretilen katma değeri düşük ürünlerin düşük ihracat başarısından dolayı çocuk işçiliğine yönelik uluslararası taleplerin insani yönü ekonomik yönünden daha ikna edici gözükmemektedir.

Çocuk işçiliği ile mücadelenin uygulama aşamasına bakıldığında, geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik kapasiteleri ile uyumlu politikaların belirlenmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir. Çünkü her ne kadar çocuk işçiliğine yönelik söylemlerin haklılık payları bulunsun da, çözüm aşaması geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik durumlarından bağımsız bir konu değildir. Çocuk emeğinin hane gelirine olan etkisi göz önünde bulundurulduğunda, hane halkı gelirlerini destekleyici ek politikaları uygulanmadan çocukların emek piyasasından uzaklaştırılması pek mümkün görülmemektedir. Çünkü hayatlarını idame ettirmek için çocuklarının gelirine muhtaç olan aileleri bu gelirden mahrum etmek gayri insani bir durumu oluşturmaktadır. Bu sebeple hem ulusal hem de uluslararası mekanizmaların çocuk işçiliği ile mücadelede geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik kapasitelerine uygun araçlar ile çözüm araması istenilen başarının sağlanabilmesi açısından bir zorunluluktur. Bu aşamada çocuk işçiliği ile mücadeledeki ek uygulamalar olarak kadın istihdamının yaygınlaştırılması, ailelere ekonomik yardım yapılması, ailelerin gelir getirici faaliyetlere katılımının sağlanması, ücretsiz yatılı okulların yaygınlaştırılması ve eğitim hayatına dönen çocukların eğitim masraflarının

karşılanması gibi hane gelirini destekleyici politikaların uygulandığı görülmektedir. Ayrıca çocuk işçiliği konusunda tüketicilerin bilinçlendirilmesi ve sendikalar, sivil toplum örgütlenmeleri ve kamu kurumlarının bu konuya yönelik çalışmalar yapması gerektiği de ifade edilmektedir. Bu aşamada, çocuk emeğinin yoğun kullanıldığı katma değeri düşük sektörlerin yetersiz ihracat performansından dolayı gelişmekte olan ülkelerdeki bu tür örgütlenmelere daha fazla iş düşmektedir. Bu tür uygulamalar emek piyasalarından uzaklaştırılan çocukların ailelerinin daha da yoksullaşmaması ve hayatlarını idame ettirecekleri geliri elde edebilmesi için gereklidir. Çünkü çocukların eğitim hayatına devam etmesi durumunda sadece ailenin gelirleri azalmayacak ek olarak eğitim masrafları ile mevcut giderleri de artacaktır. Hali hazırda çocuklarını okula gönderemeyen aileler açısından onların ekonomik koşullarını göz ardı eden uygulamaların başarı şansı mevcut değildir. Nitekim temel insan hakları üzerinden çocuk işçiliğine yönelik hassasiyetlerini kamuoyuna taşıyan gelişmiş ülkelerin çocukların eğitim masraflarını karşılamayacağı da açıktır.

Yazar Katkı Oranı (Author Contributions): Erdal BEŞOLUK (%50), Zeki PARLAK (%50)

Yazarların Etik Sorumlulukları (Ethical Responsibilities of Authors): Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması (Conflicts of Interest): Çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

İntihal Denetimi (Plagiarism Checking): Bu çalışma intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Addo, K. (2015). Core Labour Standarts and International Trade. Berlin. Springer-Verlag.
- Avşar, Z. & Eren, Ö. (2012) “Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri”. *Sosyal Güvenlik Dergisi*. 2(1): 9-40.
- Basu, K. (2001). International Labour Standards and Child Labour. Globalization Institutions and Social Cohesion: 115-123.
- Berigel, S. & Eroğlu, İ. (2019). “Türkiye’de Çocuk İşçiliği Dinamikleri”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. Özel Sayı: 39-56.
- Bhagwati, J. (1994). “Free Trade: Old and New Challenges”. *The Economic Journal*. 104(423): 231-246
- Bequele, A. & Boyden, J. (1988). Combating Child Labour. Geneva. İsviçre. International LabourOffice.
- Calderón C. E. (2004). “Basic Income as a Policy to Fight Child Labour”. Basic Income Network International Congress. Barselona 2004: 1-24.
- Chaudhary, K. (2014). “Impact of Globalization on Child Labour Scenario in India”. *Journal of Politic&Governance*. 3(1): 68-75.
- Çöpoğlu, M. (2018). “Bir Kısır Döngü: Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve İşsizlik”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(5): 671-685.
- Dziedzom, A. A. (2010). “Labour Standards Application in Ghana: Influences, Patterns and Solutions”. Manchester Business School. *Yayımlanmış Doktora Tezi*.
- Engerman, S. L. (2003). “The History and Political Economy of International Labour Standarts”. *Theory and Policy Options*: 39-83.
- Eyiusta, C. M. & İlhan B. Y. (2015). “Lisansüstü Eğitimin Çalışanların İş Performansları Üzerindeki Etkisi: Beşeri Sermaye Teorisi Yaklaşımı”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(3): 113-126.
- Field, Garry S. (1998). “Trade and Labour Standards: A Review of the Issue”. *Organization for Economic Co-Operation and Development*. OECD: 3-35.
- Galli, R. (2001). The Economic Impact of Child Labour. Genava. International Institute for Labour Studies. Birinci Baskı.
- Golub, Stephen S. (1997). “International Labour Standards and International Trade”. IMF Working Paper: 1-33.
- Huybrechts, A. & Develtere, P. (2006) “Trade Unions and the Fight Against Child Labours: Evidence of Policies and Practies”. *Lirgiad Working Paper*. 16(16): 1-37.
- ILO. (1998). Declaration on Fundamental Principles and Right at Work and Its Follow-up. Genava. The International Labour Conference.
- ILO. (2017a). Global Estimates of Child Labour: Results and Trends 2012-2016. Geneva. International Labour Office.
- ILO. (2017b). <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>. (Erişim Tarihi: 06.12.2021)
- ILO. (2019a). The Rule of the Game, An Introduction to the Standards-Related Work of the International Labour Organization. Geneva.
- ILO. (2019b). Çocuk İşçiliği: Küresel tedarik zincirlerinde çocuk işçiliği ve insan ticareti, önemli bir sorun olmaya devam ediyor (ilo.org). (Erişim Tarihi: 7.01.2022)
- Kemal, Biçerli M. (2018). Çalışma Ekonomisi. İstanbul. Beta Yayıncılık. 10. Baskı.
- Krueger, Alan B. (1995). “International Labour Standards and Trade”. *Annual World Bank Conference on Development Economic*: 279-302.
- Ladbury, S. & Gibbons, S. (2000). “Core Labour Standarts: Key Issues and A Proposal for A Strategy”. A Report Submitted to the UK Department for International Development: 1-59.
- Mehra, R. (1997) “Women, Empowerment and Echonomic Development”. *ANNALS*: 136-149.
- Parlak, Z. (2004). “Küreselleşme ve Çalışma Standartları”. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9: 43-88.

- Plener, V. & Freiherr, E. (1873). *The English Factory Legislation, from 1802 till the Present Time*. London. Chapman and Hall.
- Stern, Robert M. (1998). “Labour Standards and International Trade”. Search Seminar in International Economics. Discussion Paper No.430: 1-36.
- Swinnerton, Kenneth A. & Carol Ann R. (1999). “The Economics of Child Labour:Comment”. *American Economic Review*. 89(5): 1382-1385.
- Şahin, L. (2012). “Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği”. *Sosyal Bilimler Araştırması Dergisi*. 2: 103-118.
- Şahinöz, A. (2002). “Dünya Ticaret Örgütü’nün Dönüşümü”. Ankara. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayını: 117-189.
- Tokol, A. & Alper, Y. (2017). *Sosyal Politika*. Bursa. Dora Yayın Evi.
- Tor, H. (2010). “Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları”. *Journal of World of Turk*. 2(2): 25-42.
- Trebilcock, Michael J. (2001). “Trade Policy and Labour Standarts: Objectives, Instruments and Institutions”. *Law and Economic Research Paper*. Research Paper No. (02)01: 1-28.
- Tsogas, G. (1998). “Labour Standards in International Trade, a Study in Theory and Policy”. University of Manchester. Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Tuncan, N. (2000). “Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. No 43-44: 244-259.
- UNICEF. (2011)“ ÇHDS ve İhtiyari Protokoller, Usul Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları.pdf (unicef.org) (Erişim Tarihi: 15.04.2022)
- World Bank (2018). Products Exports by country US\$000 2018 | WITS Data (worldbank.org). (Erişim Tarihi: 27.06.2021)